

УДК 341.218.2

DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.1.12>

АНДРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ ВОЙЦІХОВСЬКИЙ,

кандидат юридичних наук, доцент,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра конституційного і міжнародного права;

 <https://orcid.org/0000-0001-5629-8852>,
e-mail: voitsihovsky@gmail.com;

МИКОЛА ІВАНОВИЧ МАРЧУК,

доктор юридичних наук, доцент,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра конституційного і міжнародного права;

 <https://orcid.org/0000-0002-0217-478X>,
e-mail: marchuk_m_i@ukr.net;

ЄВГЕНІЯ СЕРГІЇВНА ЛОГВИНЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра конституційного і міжнародного права;

 <https://orcid.org/0000-0002-7687-843X>,
e-mail: evgeniyalogvinenko11@gmail.com

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС «НЕВИЗНАНИХ ДЕРЖАВ» ЯК ОСОБЛИВИХ ПОЛІТИКО-ТЕРИТОРІАЛЬНИХ УТВОРЕНЬ

Розкрито проблеми визначення статусу «невизнаних держав» із погляду сучасного міжнародного права. Зауважено, що прагнення різних територіальних утворень до відокремлення в останні роки все частіше призводить до виникнення «невизнаних держав» як особливих політико-територіальних утворень, чие існування відіграє чималу роль як одне з джерел конфліктів у сучасній світовій політиці. Метою статті є визначення поняття «невизнані держави», виокремлення їх загальних ознак та дослідження їх міжнародно-правового статусу. На ґрунті аналізу новітніх наукових розробок показано колізію в сучасному міжнародному праві між принципом права народів на самовизначення та принципом територіальної цілісності, які є передумовою геополітичних суперечок у сучасних умовах розвитку міжнародних відносин. Зважаючи на складність практики визнання подібних утворень, зауважено на необхідності розроблення чітких правових норм, які б регламентували процедуру становлення таких політико-територіальних утворень («невизнаних держав») як суб'єктів міжнародного права.

Ключові слова: невизнані політико-територіальні утворення, невизнані держави, самопроголошені держави, міжнародно-правове визнання держав, міжнародна правосуб'єктність, принцип права народів на самовизначення, принцип територіальної цілісності.

Оригінальна стаття

ВСТУП. Проблемам визначення міжнародно-правового статусу «невизнаних держав», їх внутрішньополітичному розвитку присвячено чимало праць як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Проте істотним недоліком цих наукових робіт є те, що їх автори не прагнуть виробити загальнотеоретичні методологічні підходи до вивчення феномена «невизнані держави» і визначити критерії неспроможності та невизнаності.

Вивчення міжнародно-правового статусу самопроголошених «невизнаних держав» потребує теоретико-методологічного осмислення, яке можливе за умов всебічного наукового

підходу до цієї теми. Отже, в сучасних умовах розвитку міжнародних відносин перед науковцями у галузях міжнародного права, міжнародних відносин і політичних наук стоїть завдання пошуку оптимальних методологічних і теоретичних підходів дослідження феномена «невизнані держави». Комплексний підхід до його вивчення допоможе визначити особливості їх внутрішньополітичного розвитку, виявити зв'язок між основними тенденціями їх формування та міжнародно-правовим статусом. Отримані результати дозволять визначити перспективи визнання таких політико-територіальних утворень («невизнаних держав») з

особливим статусом і розвитку їх спроможності.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Метою статті є визначення терміна «невизнані держави», проведення науково-теоретичного аналізу його змісту і розгляд наявних передумов до його формулювання, а також з'ясування місця таких політико-територіальних утворень («невизнаних держав») у системі міжнародного права. Завданнями статті є з'ясування змістовних характеристик терміна «невизнані держави», особливостей міжнародно-правового статусу таких політико-територіальних утворень та аналіз принципу права народів на самовизначення і принципу територіальної цілісності в контексті виникнення та існування подібних невизнаних утворень.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ. Дослідження міжнародно-правового статусу невизнаних політико-територіальних утворень (держав) ґрунтується на наукових здобутках вітчизняних і зарубіжних науковців, таких як Н. В. Александрова (2009), Л. В. Бударягіна (2014), К. М. Вітман (2011), Т. П. Далявська (2018), В. В. Дівак (2016), Т. В. Дробишева (2019), В. Д. Жмилевський (2017), В. В. Іщенко (2016), Т. Д. Матвеева (2015), О. О. Мережко (2013), С. А. Осіпова (2012), О. М. Сквозніков (2011), А. І. Потапов (2018), М. М. Тараненко (2019), О. М. Теленко (2016) та ін. Серед наукових праць цих учених значне місце посідають дослідження питань щодо причин виникнення невизнаних держав, їх класифікації, змісту міжнародної правосуб'єктності та їх міжнародно-правового визнання, а також визначення місця цих утворень у системі міжнародних відносин. Оскільки виникнення різноманітних політико-територіальних утворень («невизнаних держав») останнім часом негативно впливає на стабільність міжнародних відносин у світі, а іноді навіть призводить до воєнних конфліктів міжнародного і неміжнародного характеру, відповідна проблематика наукових пошуків не втрачає своєї актуальності. До того ж ґрунтовне вивчення та осмислення цього феномена потребує нових наукових підходів та поглядів серед правознавців різних галузей і все більше вимагає нових наукових підходів.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Теоретичну основу дослідження становлять висновки та розробки вітчизняних та зарубіжних відомих науковців, які вивчали цю проблематику. Специфіка теми статті визначила методи наукового дослідження. Так, в аналізі історичних і теоретичних основ концепцій міжнародно-правового статусу політико-територіальних утворень («невизнаних держав»), їх міжнародно-

дної правосуб'єктності та взаємного визнання держав використано історичний метод. На основі порівняльного методу проводився аналіз змісту принципу права народів на самовизначення і принципу територіальної цілісності держав. Важливе методологічне значення для порівняльного аналізу таких політико-територіальних утворень («невизнаних держав») мала теоретична парадигма політичної культури. Основним інструментом дослідження перспектив «невизнаних держав» був сценарний метод і метод прогнозування, що інколи використовується у міжнародно-правовому аналізі. Крім того, у статті використовувався метод аналізу національних і міжнародних нормативно-правових актів. У цілому викладений у статті матеріал спирається на метод системного аналізу суспільних явищ.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДИСКУСІЯ. Сьогодні існує безліч причин, через які могли утворитися такі особливі політико-територіальні утворення, як «невизнані держави». Так, деякі регіони відокремилися та оголосили про свій суверенітет у результаті воєнних дій, революцій, збройних конфліктів, національно-визвольної боротьби тощо (Дзюба, Остафійчук, 2020, с. 154; Babkina, 2018).

Для визначення міжнародно-правового статусу таких «самопроголошених держав» насамперед слід зазначити, що під «невизнаними державами» доцільно розуміти загальну назву регіонів, які проголосили себе суверенними державами і мають ознаки державності, але водночас не мають дипломатичного визнання з боку держав – членів ООН, а їх територія розцінюється державами – членами ООН як така, що знаходиться під суверенітетом однієї або декількох держав – членів ООН (Іщенко, 2016, с. 210).

У наданому визначенні можемо звернути увагу на те, що «невизнана держава» може перебувати не лише на території однієї держави – члена ООН (Турецька Республіка Північного Кіпру на території Кіпру; Держава Сомаліленд на території Сомалі; Придністровська Молдавська Республіка на території Молдови; Республіка Абхазія і Південна Осетія на території Грузії; Луганська Народна Республіка та Донецька Народна Республіка на території України тощо), так само вона може перебувати на території двох або більше держав (Ісламська Держава, яка проголосила незалежність на територіях, частини яких знаходяться в Сирії та Іраку).

Під невизнанням держави з боку ООН мається на увазі фактична неможливість прийняття держави в її члени, яка може відбутися

виключно за рішенням Генеральної Асамблеї ООН за рекомендацією Ради Безпеки ООН. Для прийняття до ООН потрібна підтримка як мінімум 9 з 15 держав – членів Ради Безпеки ООН. Варто зазначити, що Російська Федерація, Великобританія, Китайська Народна Республіка, Сполучені Штати Америки та Франція є постійними членами Ради Безпеки ООН і мають право накладати на рішення вето, проголосувавши проти такого набуття членства. У разі позитивного рішення Ради Безпеки ООН питання передається до Генеральної Асамблеї ООН, де для прийняття резолюції про набуття членства необхідна більшість у дві третини. З юридичної точки зору, ООН не має повноважень визнавати або не визнавати державу як суверенну. Важливо зауважити, що знаходження держави у складі ООН не має значення для того, щоб вважати державу визаною на рівні цієї організації. Для отримання такого визнання і можливості брати участь у діяльності міжнародних організацій під егідою ООН достатньо володіти статусом держави-спостерігача, який надається шляхом голосування простою більшістю в Генеральній Асамблеї ООН. Цей статус сьогодні є у Ватикану, так само до 2000 р. був у Швейцарії, при цьому вони завжди вважалися визнаними.

Існують випадки, коли держави не визнаються однією або декількома державами – членами ООН. Так, наприклад, Північна і Південна Корея не визнають одна одну внаслідок конфліктних відносин; Пакистан не визнає Вірменію, хоча, у свою чергу, Вірменія визнає Пакистан, пакистанський уряд пояснює це підтримкою Азербайджану в Нагірно-Карабаському питанні. Але таке невизнання не є підставою для занесення держави до групи невизнаних, оскільки невизнання такого роду виникає внаслідок ворожих відносин між окремими державами і не має масового поширення.

Статус держави як невизнаної та частково визнаної впливає на її місце і роль у системі міжнародно-правових відносин. Частково визнані держави можуть вибудовувати дипломатичні відносини з державами, які визнають їх, у таких держав можуть бути взаємні дипломатичні та консульські представництва. Отже, можна зазначити, що зовнішня «правосуб'єктність» частково визнаних держав обмежується різними відносинами з державами, які визнають їх самостійними державами як у політичних, так і в економічних відносинах.

Невизнання держави може виявлятися не тільки в дипломатичній площині: відомий випадок, коли суд іншої держави при винесенні рішення виходив з того, що невизнана держа-

ва юридично не існує, що призвело до певних проблем при розгляді питання, яке стосувалося виключно відносин між господарюючими суб'єктами. Паспорти громадян невизнаних держав також, як правило, не є документами, що дозволяють відвідувати держави – члени ООН (Жмилевский, 2017, с. 11).

Визнання держави одними та невизнання іншими державами можуть зумовлюватися таким фактором, як відносини тих чи інших держав із державою, від якої прагне оголосити суверенітет окреме територіальне утворення.

Сучасним прикладом таких подій можна назвати проголошення незалежності Південної Осетії та Абхазії від Грузії, між якими розпочалися воєнні дії у 2008 р. Саме ці територіальні утворення були визнані Російською Федерацією. Одними із причин такої підтримки були проамериканський настрій Грузії і бажання її вступу в НАТО і проросійський настрій частини території Грузії – Південної Осетії та Абхазії. США та багато інших держав, навпаки, не визнають Південну Осетію і Республіку Абхазію донині. Хоча вони мають фактичну незалежність від Грузії (Зельманович, 2019). Крім того, можемо спостерігати протилежну ситуацію, в якій дружня Російській Федерації Сербія втратила контроль над територією Косово, яка оголосила незалежність, не була визнана з боку Російської Федерації, і навпаки визнана США та іншими західними державами (Вендик, 2018).

Держави, що визнають будь-яке територіальне утворення як самостійну державу, як правило, наносять її на світові політичні карти власного виробництва. Так, на світових політичних картах, виготовлених у Російській Федерації, нанесені ті ж Республіка Абхазія і Південна Осетія, але території самостійної Косово на ній немає, так само відбувається і навпаки, у країнах, які визнають Косово, на картах їх виготовлення Косово позначено як самостійну державу.

Часто невизнані держави визнають одна одну, наприклад Південна Осетія і Республіка Абхазія мають своє дипломатичне представництво в невизнаній Придністровській Молдавській Республіці, яка визнає їх самостійними державами (Осипова, Короткова, 2020, с. 156); за інформацією інформаційно-аналітичного інтернет видання «East/West», Донецька Народна Республіка і Луганська Народна Республіка відкрили дипломатичні представництва в Південній Осетії, яка також визнає їх самостійними державами¹.

¹ «ЛНР» и «ДНР» открыли «дипломатические представительства» в Южной Осетии //

Значення ж появи «невизнаних держав» полягає в тому, що вони можуть вибудовувати дипломатичні, економічні, культурні та інші відносини в межах визнання їх з боку інших невизнаних держав. Так само визначення «невизнаних держав», що наведено в нашій статті, може підійти до держави, яка оголосила незалежність у порушення Статуту ООН і основного закону держави, від якої вона оголосила незалежність. Це може бути підставами для накладення на таку невизнану державу економічних санкцій або навіть застосування військової сили для підкорення цього територіального утворення державі, від якої воно оголосило незалежність (наприклад, Донецька Народна Республіка і Луганська Народна Республіка) (Kasianenko, 2019, р. 117–118).

Для визнання держави з боку іншої держави необхідно видання певного нормативно-правового акта, в якому закріплюється визнання цієї держави. Як приклад наведемо Указ Президента Російської Федерації від 26 серпня 2008 р. № 1260 «Про визнання Республіки Абхазія»¹, Указ Президента Російської Федерації від 26 серпня 2008 р. № 1261 «Про визнання Республіки Південна Осетія»², Указ Президента Російської Федерації від 21 лютого 2022 р. № 71 «Про визнання Донецької Народної Республіки»³, а також Указ Президента Російської Федерації від 21 лютого 2022 р. № 72 «Про визнання Луганської Народної Республіки»⁴. Водночас зазначені нормативно-

правові акти, що визнають незалежність «самопроголошених республік», вважаються підставами для встановлення дипломатичних відносин із визнаними Російською Федерацією державами (Petrov, Gabrichidze, Kalinichenko, 2020, р. 96–97).

Для самої держави, що проголошує свою незалежність, основним нормативно-правовим актом є конституція цієї держави. Так, ст. 1 Конституції Донецької Народної Республіки проголошує Донецьку Народну Республіку демократичною, правовою, соціальною державою⁵, а ст. 1 Конституції Республіки Абхазії – Республіку Абхазію суверенною, демократичною і правовою державою⁶. Але потрібно зауважити, що Конституція Донецької Народної Республіки суперечить положенням Конституції України, від якої Донецька Народна Республіка проголосила незалежність⁷, а Конституція Республіки Абхазія суперечить положенням Конституції Грузії⁸, від якої Республіка Абхазія також проголосила незалежність. Згідно з Конституцією України Донбас входить до складу України, а згідно з Конституцією Грузії Абхазія входить до складу Грузії. У підсумку ми маємо конституції, що суперечать одна одній, і перед нами постає проблема «невизнаних держав», яка є не вирішеною і донині.

Враховуючи те, що інститут визнання є некодифікованим (Войціховський, 2020, с. 81–82; Бертаева, 2013, с. 205), а практика держав із визнання нових держав украї різноманітна, сьогодні формула колективного визнання як наслідку схвалення більшістю держав – членів

East/West : сайт. 02.09.2021. URL: <http://www.ostrovok.lg.ua/news/lugansk/lnr-i-dnr-otkryli-diplomatische-predstavitelstva-v-yuzhnoy-osetii> (дата звернення: 22.01.2022).

¹ О признании Республики Абхазия : Указ Президента Российской Федерации от 26.08.2008 № 1260 // Кремль : сайт. URL: <http://kremlin.ru/acts/bank/27957> (дата звернення: 22.01.2022).

² О признании Республики Южная Осетия : Указ Президента Российской Федерации от 26.08.2008 № 1261 // Официальный интернет-портал правовой информации : сайт. URL: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&firstDoc=1&lastDoc=1&nd=102123951> (дата звернення: 22.01.2022).

³ О признании Донецкой Народной Республики : Указ Президента Российской Федерации от 21.02.2022 № 71 // Официальный интернет-портал правовой информации : сайт. URL: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/001202202220002> (дата звернення: 22.01.2022).

⁴ О признании Луганской Народной Республики : Указ Президента Российской Федерации от 21.02.2022 № 72 // Официальный интернет-портал правовой информации : сайт.

URL: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202202220001> (дата звернення: 22.01.2022).

⁵ Конституция Донецкой Народной Республики : от 14.05.2014 // Донецкий национальный университет экономики и торговли имени Михаила Туган-Барановского : сайт. URL: <https://donnuet.education/attachments/pdf/constitution-09-12-2015.pdf> (дата звернення: 22.01.2022).

⁶ Конституция Республики Абхазия : от 26.11.1994 // Посольство Республики Абхазия : сайт. URL: http://www.emb-abkhazia.ru/respublika-abhaziya/konstituciya_respubliki_abhaziya/ (дата звернення: 22.01.2022).

⁷ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 22.01.2022).

⁸ Конституция Грузии : от 24.08.1995 // Законодательный Вестник Грузии : сайт. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/30346?publication=36> (дата звернення: 22.01.2022).

ООН рішення щодо прийняття нового члена є єдино альтернативною, що вимагає добре продуманих, науково обґрунтованих кроків щодо кодифікації необхідних для цього міжнародно-правових норм. Насамперед необхідно виробити чіткі критерії такого способу визнання держав, які повинні відповідати специфіці дії в сучасному міжнародному праві принципу права народу на самовизначення та принципу територіальної цілісності держави та особливостям їх реалізації в сучасних умовах розвитку міжнародних відносин. Звичайно, головним критерієм, яким держави повинні керуватися при прийнятті нових членів, має стати готовність самої держави, що претендує на членство в ООН, неухильно дотримуватися всіх загально-визнаних принципів міжнародного права (Говорова, 2017, с. 240).

Якщо незалежність «самопроголошених держав» досягається з порушенням цих принципів, а право на самовизначення використовується як «динаміт проти стабільності та територіальної цілісності держави, на території якої вони перебувають», то утворені таким чином держави сприймаються міжнародною спільнотою як «сепаратистські утворення» (Асланов, 2015, с. 207), «регіони, що відкололися», є «спірними державами» (Пікуля, 2019) і навіть «терористичними організаціями». Вони не повинні прийматися в ООН і набувати статусу суверенних держав хоча б на тій підставі, що апріорі стають осередком напруженості, оскільки змушують держави, яким загрожує втрата частини своєї території, вдаватися задля відновлення своєї територіальної цілісності до передбачених міжнародним правом заходів, враховуючи застосування збройних сил, що неминуче веде до небезпечних осередків. Із цього приводу Е. Рузвельт (американська дипломатка, дружина Президента США Франкліна Рузвельта), беручи участь свого часу в дискусіях із питання затвердження в міжнародному праві права народів на самовизначення, попереджала, що «необмежене використання принципу самовизначення може обернутися хаосом» (Матвеева, 2015). Професор Оксфордського університету А. Касезе, оцінюючи небезпеку ситуацій, коли реалізація права народів на самовизначення веде до розвалу багатонаціональної держави, доходить висновку, що застосування принципу самовизначення має бути «виборчим» та «обмеженим багатьма аспектами», здійснюватися з урахуванням таких важливих для кожної держави цінностей, як її політична стабільність і територіальна цілісність.

Право народів на самовизначення є одним з основних принципів міжнародного права, що

свідчить про право кожного народу самостійно вирішувати питання щодо форми свого державного існування, вільно встановлювати свій політичний статус і здійснювати свій економічний і культурний розвиток. Цей принцип має на меті розвиток відносин між націями і недопущення притисків одних народів іншими. Цей принцип знайшов своє закріплення у багатьох міжнародно-правових документах (Криштоп, 2017, с. 893–894).

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. у п. 1 ст. 1 містить положення про те, що «всі народи мають право на самовизначення. На підставі цього права вони вільно встановлюють свій політичний статус і вільно забезпечують свій економічний, соціальний і культурний розвиток»¹. Так само у ст. 1 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р. закріплено право народів на самовизначення. Всі держави – учасниці цього Пакту повинні «відповідно до положень Статуту ООН заохочувати здійснення права на самовизначення і поважати це право»².

У Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН, 1970 р. міститься положення про те, що «в силу принципу рівноправності народів, закріпленого у Статуті ООН, усі народи мають право вільно визначати без втручання ззовні свій політичний статус і здійснювати свій економічний, соціальний і культурний розвиток, і кожна держава зобов'язана поважати це право відповідно до положень Статуту»³.

У цій же Декларації вказується, що способами здійснення права на самовизначення можуть бути «створення суверенної і незалежної держави, вільне приєднання до незалежної держави або об'єднання з нею, або

¹ Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : від 16.12.1966 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (дата звернення: 22.01.2022).

² Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : від 16.12.1966 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 22.01.2022).

³ Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй : від 24.10.1970 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_569 (дата звернення: 22.01.2022).

встановлення будь-якого іншого політичного статусу»¹.

На протипагу праву народів на самовизначення в міжнародному праві існує принцип територіальної цілісності держави.

Принцип територіальної цілісності держави уперше був закріплений у п. 4 ст. 2 Статуту ООН². Надалі цей принцип набув свого розвитку в Декларації про зміцнення міжнародної безпеки 1970 р., яка «закликає всі держави суворо дотримуватися у своїх міжнародних відносинах цілей і принципів Статуту ООН, у тому числі принципу, згідно з яким держави утримуються у своїх міжнародних відносинах ... проти територіальної недоторканності» (п. 2); «держави повинні ... утримуватися від будь-якої спроби, що має на меті часткове чи повне порушення національної єдності і територіальної цілісності будь-якої іншої держави або держав» (п. 4); «кожна держава зобов'язана утримуватися від загрози силою або її застосування проти територіальної недоторканності, а також політичної незалежності будь-якої держави і, що територія держави не повинна бути об'єктом військової окупації в результаті застосування сили в порушення положень Статуту ООН» (п. 5)³.

Основні елементи принципу територіальної цілісності (не вказуючи на цей принцип) містяться в Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй, 1970 р.: «Кожна держава повинна утримуватися від будь-яких дій, спрямованих на порушення національної єдності і територіальної цілісності будь-якої держави»; «територія держави не повинна бути об'єктом воєнної окупації, яка стала результатом застосування сили в порушення Статуту ООН»; «територія держави не повинна бути об'єктом набуття іншою державою в результаті погрози силою або її застосування; територіальні набуття, отримані через силу або погрозу її застосування, не повинні визнаватись»⁴.

¹ Там само.

² Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду : від 26.06.1945 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (дата звернення: 22.01.2022).

³ Декларація про зміцнення міжнародної безпеки : від 16.12.1970 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_a32 (дата звернення: 22.01.2022).

⁴ Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та спів-

робітництва в Європі 1975 р. містить окреме та найбільш повне формулювання принципу територіальної цілісності держав: «Держави-учасниці будуть поважати територіальну цілісність кожної з держав-учасниць. Відповідно до цього вони будуть утримуватися від будь-яких дій, не сумісних із цілями і принципами Статуту ООН, проти територіальної цілісності. ... Держави-учасниці будуть рівним чином утримуватися від того, щоб перетворювати територію одна одної на об'єкт військової окупації. ... Жодна окупація або набуття такого типу не будуть визнаватися законними»⁵.

Іноді здається, що протиріччя між рівнозначними за своєю юридичною силою принципами – права народів на самовизначення та територіальної цілісності – непереборні. Один принцип гарантує державі цілісність, а інший дозволяє народам, що знаходяться в межах цієї держави, набувати незалежність. Проте істина може бути знайдена, якщо конфліктуючі сторони матимуть можливість звернутися до зосередженого в ООН «колективного розуму», здатного розсудити у процесі прийняття до своїх лав нових членів, на чиему боці правда. Воля більшості світової спільноти – єдина альтернатива у визначенні правової долі, що виникає з як об'єктивних, так і суб'єктивних причин, нових суб'єктів міжнародних відносин, які називаються «невизнаними державами».

У 1999 р. Європейська комісія «За демократію через право» (через місце проведення засідань відома також як Венеціанська комісія) дослідила питання про самовизначення народів із точки зору конституційного права. У доповіді від 10–11 грудня 1999 р. «Про самовизначення і сепесії в конституційному праві»⁶, провівши аналіз декількох конституцій сучасних держав, Комісія не знайшла в них

робітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй : від 24.10.1970 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_569 (дата звернення: 22.01.2022).

⁵ Заключний акт Наради з безпеки і співробітництва в Європі (Гельсінський заключний акт) : від 01.08.1975 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055 (дата звернення: 22.01.2022).

⁶ Self-determination and secession in constitutional law: Report adopted by the Commission at its 41th meeting (Venice, 10–11 December 1999) // Council of Europe : сайт. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-INF\(2000\)002-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-INF(2000)002-e) (дата звернення: 22.01.2022).

положень, які передбачають відокремлення частини території країни. Навпаки, багато конституцій це забороняють, проголошуючи неподільність держави, національну єдність або територіальну цілісність. Деякі конституції залишають можливість для відокремлення шляхом унесення конституційних поправок. Так само було наголошено, що модель унітарної держави поступово втрачає домінуючу роль, тому що розширюються повноваження регіонів не тільки у федеративних, але і в унітарних країнах. Ця тенденція є характерною особливістю конституційного розвитку останніх років.

На думку Венеціанської комісії, сьогодні самовизначення слід розуміти головним чином як внутрішнє – в рамках існуючих державних кордонів, а не як зовнішнє – через відокремлення. Крім того, принцип територіальної цілісності не застосовується до держав, які не забезпечують рівноправність народів, що проживають у ньому¹.

ВИСНОВКИ. Враховуючи наведене, доходимо висновку, що сьогодні в міжнародному

праві існує феномен «невизнаних держав» як особливих політико-територіальних утворень, міжнародно-правовий статус яких однозначно не визначений. У реальності «невизнану державу» можна визначити як організацію незалежної публічної влади на території, що є з формально-правових підстав частиною іншої держави. Це визначення передбачає, що невизнана держава та держава, зі складу якої вона відокремилась, мають внутрішньополітичний конфлікт, що не дозволяє визнати незалежність території, що відокремилась, не тільки державою, що вважає її своєю частиною, але й іншими країнами світу. Водночас виникнення дедалі більшої кількості подібних держав наражає на загрозу міжнародний мир і безпеку, дестабілізує всю систему міжнародних відносин і свідчить про необхідність розроблення чітких правових норм. Розроблення таких норм обумовлено наявністю відповідної політичної волі держави, тому його імовірність нині є досить примарною.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Асланов С. Невизнані квазідержавні утворення як фактор етнополітичної нестабільності в Україні. *Наукові записки*. 2015. Вип. 1. С. 207–216. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/aslanov_nevuznani.pdf (дата звернення: 22.01.2022).
2. Бертаева А. Т. К вопросу о соотношении принципов территориальной целостности государств и самоопределения народов в международном праве. *Вестник Института законодательства Республики Казахстан*. 2013. № 3 (31). С. 204–208. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-sootnoshenii-printsipov-territorialnoy-tselostnosti-gosudarstv-i-samoopredeleniya-narodov-v-mezhdunarodnom-prave/viewer> (дата звернення: 22.01.2022).
3. Вендик Ю. 10 років Косово. «Безпрецедентний прецедент» у дзеркалі політики Росії // BBC NEWS Україна : сайт. 16.02.2018. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-43087986> (дата звернення: 22.01.2022).
4. Войціховський А. В. Міжнародне право : підручник. Харків : ХНУВС, 2020. 544 с.
5. Говорова Я. Невизнані держави: сутність поняття та проблеми міжнародно-правового визнання. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 11. С. 238–240.
6. Дзюба Я. А., Остафійчук О. Ю. Невизнані держави сучасного світу: проблеми міжнародно-правового визнання і шляхи їх подолання. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 3 (13). С. 152–162. DOI: <https://doi.org/10.34015/2523-4552.2020.3.16>.
7. Жмилевский В. Д. Специфические территории. Международная классификация. Казань : Бук, 2017. 64 с.
8. Зельманович І. І. Політичні механізми врегулювання заморожених конфліктів сучасності : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Івано-Франківськ, 2019. 214 с. URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/09/dis_zelmanovych.pdf (дата звернення: 22.01.2022).
9. Іщенко В. В. Невизнані та частково визнані держави в сучасному міжнародному праві. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2016. Вип. 3/4 (31/32). С. 209–215. URL: <http://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/140565/137643> (дата звернення: 22.01.2022).
10. Криштоп С. В. Особливості правового статусу невизнаних держав. *Молодий вчений*. 2017. № 11 (51). С. 893–896. URL: <http://molodyvchenu.in.ua/files/journal/2017/11/216.pdf> (дата звернення: 22.01.2022).
11. Матвеева Т. Д. «Статус непризнанных государств» в контексте международной правосубъектности // StudRef : сайт. 01.07.2015. URL: <https://studref.com/577096/pravo/mezhdunarodnoe-pravo-evropeyskoe-pravo> (дата звернення: 22.01.2022).

¹ Там само.

12. Осипова С. А., Короткова О. А. Генезис и становление приднестровской государственности. *Власть*. 2020. Т. 28, № 5. С. 151–158.
13. Пікуля Т. О. Правовий статус невизнаних політико-територіальних утворень // Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Переяслав-Хмельницький, 15 берез. 2019 р.). / Переяслав-Хмельницьк. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди. Переяслав-Хмельницький, 2019. С. 54–56. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/13974/1/Pikulia%20Т.А.%20Legal%20status%20of%20unrecognized%20political-territorial%20entities_%20thesis.pdf (дата звернення: 22.01.2022).
14. Babkina Ye. Self-Proclaimed Donetsk People's Republic: Emerging Society. *Russia in Global Affairs*. 2018. Vol. 16, No. 2. Pp. 106–120. URL: <https://eng.globalaffairs.ru/wp-content/uploads/2020/02/19612.pdf> (дата звернення: 22.01.2022).
15. Kasianenko N. Internal legitimacy and governance in the absence of recognition: the cases of the Donetsk and Luhansk «people's republics». *Ideology and Politics*. 2019. No. 1 (12). Pp. 116–130. URL: https://ideopol.org/wp-content/uploads/2019/11/___ENG.%201.7.%20Kasianenko%20FIN.pdf (дата звернення: 22.01.2022).
16. Petrov R., Gabrichidze G., Kalinichenko P. Constitutional Orders of Non-Recognized Entities in Georgia and Ukraine. Can facade Constitutions Ensure Adequate Protection of Human Rights? *Review of Central and East European Law*. 2020. Vol. 45. Pp. 92–125.

Надійшла до редакції: 26.01.2022

ВОЙЦИХОВСКИЙ А. В., МАРЧУК Н. И., ЛОГВИНЕНКО Е. С. МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЙ СТАТУС «НЕПРИЗНАННЫХ ГОСУДАРСТВ» КАК ОСОБЕННЫХ ПОЛИТИКО-ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ОБРАЗОВАНИЙ

Раскрыты проблемы определения статуса «непризнанных государств» с точки зрения современного международного права. Отмечено, что стремление разных территориальных образований к обособлению в последние годы все чаще приводит к возникновению «непризнанных государств» как особенных политико-территориальных образований, чье существование играет немалую роль в качестве одного из источников конфликтности в современной мировой политике. Целью статьи является определение понятия «непризнанные государства», выделение их общих признаков и исследование их международно-правового статуса. На основе анализа новейших научных разработок показана коллизия в современном международном праве между принципом права народов на самоопределение и принципом территориальной целостности, которые являются предпосылкой геополитических споров в современных условиях развития международных отношений. Учитывая сложность практики признания подобных образований, отмечена необходимость разработки четких правовых норм, регламентирующих процедуру становления таких политико-территориальных образований («непризнанных государств») в качестве субъектов международного права.

Ключевые слова: *непризнанные политико-территориальные образования, непризнанные государства, самопровозглашенные государства, международно-правовое признание государств, международная правосубъектность, принцип права народов на самоопределение, принцип территориальной целостности.*

VOITSIKHOVSKIY A. V., MARCHUK M. I., LOGVYENKO YE. S. INTERNATIONAL LEGAL STATUS OF “UNRECOGNIZED STATES” AS SPECIAL POLITICAL AND TERRITORIAL ENTITIES

Problems of determining the status of so-called unrecognized states in terms of modern international law are revealed. It is noted that the desire of different territorial entities to secede in recent years increasingly leads to the emergence of “unrecognized states” as special political and territorial entities, whose existence is one of the sources of conflict in modern world politics. Many works by both domestic and foreign scholars are devoted to the problems of determining the international legal status of “unrecognized states” and their domestic political development. However, a significant disadvantage of these scientific works is that their authors do not seek to develop general theoretical methodological approaches to the study of the phenomenon of “unrecognized states” and to determine the criteria of insolvency and non-recognition. It is noted that the study of the international legal status of self-proclaimed “unrecognized states” requires theoretical and methodological understanding, which is possible with a comprehensive scientific approach to this topic. Thus, in the current conditions of development of international relations, scholars in the field of international law, international

relations and political science are faced with the task of finding optimal methodological and theoretical approaches to the study of the phenomenon of “unrecognized states”. An integrated approach to its study will help to determine the features of their domestic political development, to identify the relationship between the main trends in their formation and international legal status. The results obtained will determine the prospects for the recognition of such political and territorial entities (“unrecognized states”) with a special status and the development of their capacity. The purpose of the article is to define the term “unrecognized states”, to conduct a scientific and theoretical analysis of its content and consider the existing preconditions for its formulation, as well as to clarify the place of such political and territorial entities (“unrecognized states”) in international law. The objective of the article is to clarify the substantive characteristics of the term “unrecognized states”, the international legal status of such entities and analyze the principle of the right of peoples to self-determination and the principle of territorial integrity in the context of the emergence and existence of “unrecognized states”. The conflict in modern international law between the principle of the right of peoples to self-determination and the principle of territorial integrity, which are a prerequisite for geopolitical disputes in the current conditions of international relations is shown. Given the complexity of the practice of recognizing such entities, it was noted the need to develop clear legal norms that would regulate the procedure for the formation of such political and territorial entities (“unrecognized states”) as subjects of international law.

Key words: *unrecognized political territorial formations, unrecognized states, self-proclaimed states, international legal recognition of states, international legal personality, the principle of the right of peoples to self-determination, the principle of territorial integrity.*

Цитування (ДСТУ 8302:2015): Войціховський А. В., Марчук М. І., Логвиненко Є. С. Міжнародно-правовий статус «невизнаних держав» як особливих політико-територіальних утворень. *Право і безпека*. 2022. № 1 (84). С. 115–123. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.1.12>.

Citation (APA): Voitsikhovskiy, A. V., Marchuk, M. I., & Logvynenko, Ye. S. (2022). International legal status of “unrecognized states” as special political and territorial entities. *Law and Safety*, 1(84), 115–123. <https://doi.org/10.32631/pb.2022.1.12>.